
Van: n>
Verzonden: woensdag 22 januari 2020 12:08
Aan: Griffie
Onderwerp: Alternatieve begrazingsmethodieken kerngebied Oostvaardersplassen.
Bijlagen: Alternatieven voor populatiereductie grote grazers Oostvaardersplassen.docx

Opvolgingsvlag: Opvolgen
Vlagstatus: Voltooid

Aan de fracties der provinciale staten van de provincie Flevoland.

Geachte mevrouw/heer,

Mijn naam is [redacted] / en vanaf het prille begin volger van de ontwikkelingen van het beheer en beleid inzake de grote grazers in het kerngebied van de Oostvaardersplassen. Volg zelf grofwildpopulaties in zowel Nederland als Europa en het beheer hiervan en dit al ruim 30 jaar. Ook de ontwikkeling van het steeds groeiende aantal begrazingsprojecten met gedomesticeerd vee in binnen- en buitenland volg ik met veel aandacht alsmede een aantal wisent-projecten.

Bijgaande een epistel van mijn hand waarin een aantal alternatieven beschreven zijn voor het beheer van het begraasbare deel van het kerngebied Oostvaardersplassen zoals gedefinieerd in het rapport van de commissie van Geel. Deze alternatieven doen mijn inziens geen afbreuk aan het continueren van de richtlijnen Natura2000. De aangegeven alternatieven zijn een handvat voor toekomstig beheer.

Dit epistel is op persoonlijke titel geschreven en heb zelf geen enkele connectie met welke actiegroep dan ook. Mijn beweegredenen om dit stuk te schrijven zijn ten eerste het herstel van biodiversiteit door het stoppen van het jarenlange regime van overbegrazing en ten tweede het in grote mate wegnemen van de maatschappelijke onrust.

Hoogachtend.

Bijlagen

Alternatieven voor begrazing Oostvaardersplassen

Het kerngebied Oostvaardersplassen is aangewezen als Natura2000 gebied en wordt volgens de hiervoor geldende habitat en vogelrichtlijnen beheerd. De verantwoordelijke instanties moeten ervoor zorgdragen dat het geformuleerde beheer er toe leidt dat de Natura2000 richtlijnen worden gehandhaafd en gewaarborgd.

Een van de maatregelen van beheer is de keuze van de terrein-beherende organisatie voor jaarrond begrazing door drie populaties grazers. Allemaal met hun specifiek graasgedrag om tot een maximaal resultaat te komen. Dit alles zoveel mogelijk volgens het hands-off principe van "natuurlijke processen", geflankeerd door het afschieten van zieke en/of verhongerde dieren waarvan duidelijk is dat deze de winter niet zouden overleven, het zogenaamde "vroeg reactief beheer".

We weten nu allemaal wel waartoe dit hands-off beleid heeft geleid. Door de in de zomermaanden aanwezige uitbundige vegetatie, groeiend op zeer vruchtbare oude zeeklei in combinatie met natuurlijke bemesting en selectie door steeds groter wordende graasdruk naar graas/vraatbestendige soorten groeiden de populaties grazers tot enorme aantallen. Dat het voedsel niet jaarrond tot in de hemel groeide bleek al snel. Eerst in strengere winters, de eerste signalen daarvan kregen we immers al in 2006/2007 en later ook in non-winters stierven de grazers bij bosjes, vaak na een week, soms maandenlang hongertraject. Weliswaar rond de 90% door de kogel maar, en dit is mijn persoonlijke mening, heel vaak veel te laat in het teken van het "vroeg" reactief beheer.

Hier had veel dierenleed voorkomen kunnen worden. Ook had dit van grote invloed kunnen zijn op het voorkomen van maatschappelijke onrust en latere woede bij een deel van de bevolking voor wie het afschot op levende lijken, de door mij zo genoemde "karkassenjacht" nu eenmaal, en terecht overigens, niet te begrijpen viel.

De rest is geschiedenis

Een mooie frase, de rest is geschiedenis. En wat voor een! Ga nu niet in detail maar de transitie van terrein-beherende organisaties, van verantwoordelijkheden van rijks- naar provinciaal bestuur en de vele rapporten zoals ICMO1 en ICMO2 en tientallen andere rapporten, aanbevelingen en beleidsstukken passeerden onophoudelijk de revue. Maar ook de kritiek nam toe, eerst nog beperkt tot een aantal mensen en verenigingen die hun zorgen uitten over het ingezette beheer, gebaseerd op een these van een wel zeer gedreven bioloog en een aantal medestanders.

Later, eigenlijk pas echt begonnen na de film "De nieuwe wildernis" kregen vele bezoekers van het gebied een heel ander beeld voorgeschoteld dan de prachtige en zwaar geromantiseerde beelden uit de film. De kaalgevreten, platgetrapte levenloze velden zonder enige beschutting met daarin dode en massaal creperende, broodmagere dieren gegarneerd met een overheersende stank des dood deed veel mensen vol afschuw schrikken. Een nieuwe beweging was geboren en mensen verenigden zich om tegen deze misstanden te protesteren en te pleiten voor een ander, diervriendelijker beleid.

Helaas spreek ik bij deze wel mijn teleurstelling uit over het feit dat de diverse in het leven geroepen actiegroepen niet bij machte zijn geweest om hun krachten ook maar enigszins te bundelen en hierdoor de mogelijkheid om een gemeenschappelijke vuist te maken tegen het gevoerde beleid verloren is gegaan. Het protest is nu versnipperd en door de zeer verschillende inzichten en meningen, alsmede het uit het oog verliezen van het grote geheel en zelfs openlijk tegen elkaar stelling nemen ook duidelijk in kracht en importantie afgenomen. Een gemiste kans.

Maar nu naar een stukje "history in the making". Na het overdragen van de verantwoordelijkheid voor het beleid en beheer in de Oostvaardersplassen van het rijk naar de provincie Flevoland werd er in opdracht van de provincie een commissie gevormd onder leiding van de heer Pieter van Geel die zou zorgdragen voor een rapportage aan de provincie voor nieuw beleid en beheer voor het Natura2000 gebied Oostvaardersplassen, het zogenoemde kerngebied. In april 2018 werd dit rapport gepresenteerd.

Het rapport werd in grote lijnen als positief ervaren en zodanig als nieuw beleid goedgekeurd door een meerderheid van de provinciale staten van de provincie Flevoland. Ook de meerderheid van de actievoerende partijen en organisaties waren overwegend positief. Zeker het vaststellen van een plafond bij het aantal grote grazers, het zorgen voor grote oppervlaktes natuurlijke beschutting en garanties dat bij lage conditiescores en/of extreme weersomstandigheden de mogelijkheid werd aangegeven tot (bij)voeren. De weg was vrij om te starten met de implementatie van het lang verwachte plan dat een eind zou maken aan het hands-off beheer van "natuurlijke processen".

Inmiddels weten we beter en is de uitvoering van het plan van Geel verworpen tot een aaneenschakeling van rechtszaken die het proces ten eerste frustreren en saboteren met als gevolg woede, frustratie en onvrede, juist bij diegenen waarbij het allemaal niet snel genoeg kan gaan. De praktijk is echter anders. Decennia lang wanbeheer herstelt men nu eenmaal niet in twee jaar. Ook de veelheid van meningen en de voortdurende kritiek op de wijze van uitvoering op met name Staatsbosbeheer blijven de gemoederen, vooral op de sociale media bezig houden. Het eerdere optimisme is al lang grotendeels verdwenen en door de veelheid van actiegroepen tegen het oude beleid is eenduidig geformuleerd en onderbouwd protest overgegaan tot "wie het hardste schreeuwt zal wel gelijk hebben" niveau. Dit zeker ten voordele van de partijen die het oude beleid voorstaan en zich veel beter georganiseerd lijken te hebben.

Maar wat nu?

In het nu nog staande beleid (rapport commissie van Geel) wordt uitgegaan van de huidige populaties grote grazers en een zeer gereduceerde oppervlakte van 1085 ha aan begraasbaar terrein. De populatie grote grazers zal worden teruggebracht naar 1100 dieren met een later plafond van maximaal 1500 dieren. Maar zijn deze aantallen dieren in combinatie met het resterende begraasbare deel wel realistisch? En is de huidige combinatie van de drie populaties wel de juiste?

Hieronder volgen een aantal alternatieven voor het beheer van het begraasbare deel zoals omschreven in het rapport van de commissie van Geel, te weten 1085 ha. Deze alternatieven zijn in hoofdlijnen bedoeld om het gebied aan de bestaande Natura2000 richtlijnen te laten voldoen. In een aantal alternatieven wordt ook het gebruik van de bestaande of nieuwe populaties gedomesticeerde grote grazers als optie vermeld. Ik acht het van het grootste belang dat de status van deze populaties gedomesticeerde grazers juridisch wordt gewijzigd in "gehouden".

Dit niet alleen in het belang van dierenwelzijn maar ook om de zeer terecht ontstane onrust en hoog oplopende emoties weg te nemen. Vanuit de status gehouden dieren kan een adequaat protocol worden opgesteld wat getoetst kan worden aan de wet dieren.

Wat betreft de populatie edelherten kan de huidige status blijven bestaan daar dit dier als beschermd, wild dier door wetgeving is beschermd. Een kanttekening is hierbij echter wel op zijn plaats. De populatie edelherten zal een levensvatbare populatie moeten zijn en ten minste moeten bestaan uit 300 exemplaren (voorjaarsstand) en er zal gestreefd moeten worden naar een sekse-verhouding van 1:1. De genetische diversiteit binnen de populatie edelherten is nu nog ruim voldoende aanwezig maar zal in de toekomst wel gemonitord moeten worden om inteelt te voorkomen. Deze populatie zal bij voorkeur actief beheerd moeten worden waarbij leeftijdsopbouw en sekse-verhouding prioriteit hebben. Onnodig te vermelden dat afschot zieke of kreupele dieren jaarrond mogelijk moet zijn. Op deze manier zal jaarlijks afschot rond de 90 dieren bestaan, minus de natuurlijke sterfte.

Alternatief 1   Totaal Mechanisch Maaien

Dit alternatief bestaat uit het totaal verwijderen van de drie populaties grazers uit het kerngebied van de Oostvaardersplassen. De geplande aanplant van de voorgestelde beschuttingsvegetatie kan onverwijld doorgaan maar hoeft niet meer ingerasterd te worden tegen vraat en schilshade. Het planten van deze voorgestelde vegetatie zal een aanwinst zijn voor het vergroten van de biodiversiteit. Het zal gelegenheid bieden tot de terugkeer van struweel- en boom broedende vogelsoorten alsmede een terugkeer van insecten en vlindersoorten. Ook als rust/vluchtplaats voor diverse diersoorten kan dit van groot belang zijn. Ook wat betreft flora kan een vermeerdering van het aantal soorten optreden.

De voordelen van mechanisch maaien is dat er zeer systematisch en locatiegericht kan worden gestuurd op de ontwikkeling van vegetatie en verbetering bodemstructuur. Herstel van bodemleven en terugkeer van een grotere diversiteit aan waardplanten en het hierbij horende insectenleven is een bijkomend voordeel. Ook de terugkeer en/of herstel populaties van kleinere zoogdieren zoals mol, woelmuis, muis en konijn en haas, alsmede amfibieën- en reptielensoorten zal hierdoor positief worden beïnvloed. Een ander groot voordeel zal zijn dat het reewild weer zal terugkeren. De aanwezigheid van het reewild in het kerngebied is door de jarenlange overbegrazing en de enormiteit van de bestaande populaties zeer marginaal of zelfs nihil gebleken. Een gezonde en stabiele reeënpopulatie zal een grote aanwinst zijn voor het gebied. Door het geplande planten van de vegetatie zal het reewild ten volle kunnen profiteren van de beschutting en dekking die door de nieuwe aanplant wordt geboden.

Aan dit plan zijn natuurlijk ook nadelen verbonden. Ten eerste is er natuurlijk het kostenplaatje. Door het inzetten van machines en mankracht zal er ontegenzeggelijk een kostenverhogende werking van dit alternatief uitgaan. Een tweede nadeel is de kans op verstoring van een aantal vogelsoorten, zeker in de broedperiode. Door het ontwikkelen van een goed doordacht maaiplan met seizoensgebonden zonering is deze verstoring tot een minimum te beperken.

Alternatief 2   Seizoensgebonden begrazing

Ook dit alternatief behelst in eerste instantie het verwijderen van de nu aanwezige drie populaties grazers waarbij begrazing daarna wordt uitgevoerd door gedomesticeerde grazers met uitzondering van Heck- en Taurusrunderen die in deze variant geen plaats hebben. De gekozen runderen moeten in principe bij aanvang groeiseizoen worden ingezet in het gebied en na het groeiseizoen als grote huisdieren “gewoon” op stal gaan. Dit kan op locatie, wat mijn persoonlijke voorkeur heeft maar dan wel impliceert dat er dan de nodige voorzieningen gebouwd moeten worden en er personeel moet zijn/worden aangetrokken voor de dagelijkse verzorging voor de op stal staande dieren. Ook mogelijk is om na het graasseizoen de runderen naar een andere locatie te vervoeren waar ze tijdens de winterperiode worden ondergebracht.

Ten overvloede nog maar eens benoemd moeten deze dieren de juridische status van “gehouden dieren” hebben en als zodanig (veterinaire) zorg en beschutting krijgen wanneer noodzakelijk. Bijkomend voordeel van dit alternatief is de totale controle over de voortplanting van deze, nu “gehouden dieren”. Slechts een keuze in geslacht van dieren is voldoende.

Optie 1

Beweidingsmethodiek.

Het aan de hand van vegetatiegroei volgend, op te stellen beweidingsplan waarbij begrazing plaats vindt in ingerasterde percelen (beweiding). Deze percelen zullen moeten worden voorzien van een deugdelijke watervoorziening, eventuele likstenen (mineralen) en beschutting tegen de elementen. Nadat perceel voldoende begraasd is kunnen de grazers “verweid” worden naar een ander perceel. Oppervlakte, aantal grazers, aantal percelen, circulatieperiodes en aantal kuddes die simultaan weide(s) begrazen zullen in het plan moeten worden opgenomen. Door monitoring kunnen dan wijzigingen worden aangebracht in locatie, periode en aantal runderen. Veterinaire controles en monitoring op welzijn dieren zullen op deze wijze gestructureerd en via vastgelegde protocollen kunnen worden uitgevoerd.

Op locaties waar het plaatsen van rasters problematisch is door terreinomstandigheden kan dan incidenteel volstaan worden met mechanisch maaien maar zal zo beperkt mogelijk gebruikt moeten worden. Verstoring kan echter op deze manier tot een minimum beperkt blijven. Deze optie heeft natuurlijk wel wat consequenties voor wat betreft menselijke inzet en kosten. Het (ver)plaatsen van rasters en het incidenteel mechanisch maaien en periodieke veterinaire controles zijn daar nu eenmaal debet aan. Door hier planmatig te werken kan op kostenniveau zeker winst worden behaald ten opzichte van Alternatief 1.

Optie 2

Vrije begrazing.

Het vrij laten begrazen van het begraasbare deel van het kerngebied van de Oostvaardersplassen in de periode tussen aanvang groeiseizoen en het einde hiervan. Zeker in de beginfase zal zeer terughoudend moeten worden ingezet op het aantal grazers. Hier zal echt het lerend beheren moeten worden toegepast en zeer zorgvuldige en consequente monitoring op vegetatiegroei en ontwikkeling van de soortenrijkdom en aan de hand hiervan het aantal grazers aan te passen. De grazers zullen in principe toegang hebben tot het 1085 ha grote begraasbare deel zoals aangegeven in het rapport commissie van Geel. Met dien verstande dat de geplande aanplant in het gebied, dienende als beschutting zeker in de eerste jaren dan wel zal moeten worden ingerasterd om vraat en schilshade te voorkomen. Vraat en schilshade zullen ook in de zomerperiode kunnen optreden wanneer gebruikte aanplant over het algemeen uit loofbomen en struikachtige vegetatie zal bestaan.

Om de moeras reset goed te laten verlopen is het wenselijk om zeker in deze periode de toegang hiertoe onmogelijk te maken voor de ingezette grazers. Ook na voltooiing van de moeras reset is het wenselijk om de begrazing te beperken tot de 1085 ha. Ook zullen deze gehouden dieren direct toegang moeten hebben tot schoon drinkwater, beschutting en eventueel te plaatsen likstenen. Veterinaire controles en monitoring zullen plaatsvinden via de opgestelde protocollen zoals genoemd in optie 1. Periodieke controles bij deze optie zullen wel intensiever zijn qua arbeid daar de grazers in ieder geval een aantal malen moeten worden verzameld in een kraal en ook bij het verplaatsen na de graasperiode zal er meer mankracht nodig zijn.

Bij deze optie is het grazen en het bepalen van de graasdruk/graasperiode op een exacte locatie natuurlijk onmogelijk en zou hierdoor ook minder doelmatig kunnen werken daar niet met een opgesteld maaiplan/schema kan worden gewerkt. Voordeel voor de grazers is dat zij zich vrijelijk door het gebied kunnen bewegen.

Optie 3

Het oog wil ook wat.

Deze derde optie gaat uit van een mengvorm. Buiten de in bovengenoemde opties 1 en 2 in te zetten gedomesticeerde grote grazers zal een populatie edelherten jaarrond in het gebied verblijven. Deze populatie herten zal het model hebben zoals eerder in dit artikel beschreven en op doelstand beheerd worden. Voor deze optie zal eveneens de geplande vegetatie ingerasterd moeten worden totdat vegetatie voldoende en over de vraatlijn heen is gegroeid. Ook zal de toegang tot het moeras afgeschermd moeten worden, niet alleen ten tijde van de moeras reset maar permanent om de tellingen zo accuraat en precies mogelijk uit te voeren en verrassingen uit het verleden zoveel mogelijk te voorkomen. Eventuele verbindingen met het randgebied zullen bereikbaar kunnen blijven.

Het reguliere afschot, wanneer geen goede manier is gevonden voor contraceptie, zal dan uitgevoerd worden na de bronst en na de seizoensbegrazing. Activiteiten die ongeveer tegelijkertijd eindigen. Voor het beheren op doelstand door middel van contraceptie, een methode die volgens mij bij

edelherten in deze setting zeer moeilijk, zo niet onmogelijk is zal pas worden aangevangen wanneer de populatie de beoogde doelstand door afschot heeft bereikt.

Waarom nu deze vorm? Ik ben zelf van mening dat een gezonde populatie edelherten onder goede omstandigheden met voldoende voeding, beschutting en de nieuwe vegetatie een aanwinst zal zijn voor de Oostvaardersplassen nieuwe stijl waar veel bezoekers van kunnen genieten, niet alleen van de edelherten maar ook van het dan terugkerende reewild. Een beperkt aantal edelherten hoeft zeker niet te leiden tot mindere zichtbaarheid, ook niet wanneer bezoekers door middel van wandel/fietspaden meer toegang tot het gebied zullen krijgen. Gebiedsinrichting, zonerings, goede wildobservatieplaatsen en publieksvoorlichting (People management) kunnen hier zeer positieve resultaten opleveren.

Door een permanente aanwezigheid van edelherten zal ook het aantal runderen dat ingezet zal worden voor de seizoensgebonden begrazing drastisch naar beneden kunnen, maar ook eerder gezegd, goede monitoring en hier adequaat op reageren is dan wel een must.

Alternatief 3

Het voortzetten van begrazing met huidige combinatie grazers.

Dit zal duidelijk het alternatief zijn dat de grootste weerstand zal oproepen bij een groot deel van de mensen. Het huidige beheer met de nu aanwezige populatie grote grazers is al jaren het onderwerp van discussie en roept steeds meer maatschappelijke onrust en onvrede op en zet voor- en tegenstanders lijnrecht tegenover elkaar waarbij argumenten en nuances er niet meer toe doen. Het aantal rechtszaken en de qua standpunten steeds meer verhardende partijen zijn daar het gevolg van. Om deze onrust weg te nemen en rust in het proces van verandering in het beheer te brengen zou het eigenlijk beter zijn om met deze vorm van begrazing te stoppen.

Toch ben ik van mening dat door middel van het doorvoeren van enige significante aanpassingen deze beheersvorm wel degelijk kans van slagen heeft, ook in de toekomst.

Actie 1

Voordat er ook maar begonnen gaat worden met nieuw beheer volgens dit alternatief zal de juridische status van de gedomesticeerde grazers gewijzigd dienen te worden in gehouden dieren. Dit om protocollen op te stellen die getoetst kunnen worden aan de wet dieren om zorg te dragen voor zo goed mogelijk dierenwelzijn in de vorm van de aanwezigheid van goed drinkwater, schaduw, windbeschutting, veterinaire controles en het handelen bij zieke en/of gewonde dieren binnen het kerngebied van de Oostvaardersplassen. Het wijzigen van de status van deze dieren en goed opgestelde en controleerbare protocollen binnen het juridische kader van de wet dieren zal ook de heersende, grote onrust en onvrede bij een groot deel van de ongeruste dierenvrienden grotendeels wegnemen.

De juridische status van de edelherten zou wat mij betreft ongewijzigd kunnen blijven daar het edelhert in Nederland een beschermende status heeft in de nieuwe natuurbeschermingswet.

Actie 2

Het verkleinen en aanpassen samenstelling van de populaties.

In het uitgebrachte rapport van de commissie van Geel wordt uitgegaan van het terugbrengen van het totaal aantal grote grazers in het kerngebied met 1085 ha begraasbaar deel naar in eerste instantie 1100 grazers met een uitloop naar 1500 grazers als maximaal plafond. Dit aantal is naar mijn mening te hoog gegrepen. Zeker in de toestand waarin de bodem en de hierop groeiende vegetatie zich nu bevindt. Er is mijn inziens uitgegaan van een model waarbij de maximale begrazingsdruk gerelateerd aan het aantal dieren is berekend. Dit soort modellen zal keer op keer leiden tot voedselgebrek en een jaarlijks terugkerend resultaat van totaal kaalgevreten, platgetrapt terrein en omvallende dieren. Het lerend beheer zal hier dan zeker wederom niet van toepassing zijn.

Mijn advies zou zijn om, in eerste instantie de al eerder genoemde populatie edelherten van 300 stuks, een populatie van 200 koniks en 100 heckrunderen aan te houden en dit ook als doelstanden aan te houden. Samenvattend dus een totaal aantal grazers van 600 dieren. De tellingen zullen bij voorkeur uitgevoerd moeten worden in het voorjaar, maar in ieder geval voor de geboortes van kalveren en veulens. Aan de hand van deze tellingen kan dan het afschot of uitplaatsing bepaald worden, naar gelang welke populatie het betreft. Deze voorgestelde reductie zal in korte tijd tot stand moeten worden gebracht door afschot en uitplaatsing van dieren. Pas wanneer de populaties hun respectievelijke doelstanden hebben bereikt kan, afhankelijk van de aanwezigheid van een uitgewerkt plan begonnen worden met het toepassen van contraceptie bij de hiervoor geschikt bevonden populaties.

Kanttekening hierbij dat de samenstelling van de populatie konikpaarden wel aandacht behoeft voor wat betreft de samenstelling, zeker op de verhouding hengsten ten opzichte van de merries. Voor wat betreft de kudde Heckrunderen zou een alternatief gekozen kunnen worden om deze kudde in zijn geheel te vervangen door een ander ras dat eveneens jaarrond buiten kan zijn. Te denken valt aan een ieder geval kleiner, dus lichter rund in verband met het door de zware Hecks veroorzaakte verdichting van de bodemstructuur.

Met deze populaties als startmodel zal er goed gemonitord moeten worden, te denken valt over een periode van ten minste vijf jaar, op de ontwikkeling van de vegetatie en vanuit deze monitoring kan dan sturend worden ingegrepen in de populatiegrootte.

Actie 3

Realisatie van het planten van de 300 ha vegetatie zoals omschreven in plan van Geel. Voor beschutting en dekking is het van het grootste belang om prioriteit te verlenen aan deze activiteit. Realistisch gezien zal het niet mogelijk zijn om dit op korte termijn te bewerkstelligen maar het is van belang voor het verbeteren van de biodiversiteit in het begraasbare deel en het welzijn van de populaties grote grazers, alsmede terugkeer van het reewild.

Bij aanwezigheid van de grazers kan er niet aan ontkomen worden om de jonge aanplant in te rasteren en gefaseerde aanplant te doen. Ook gezien de vrij grote oppervlakte van het geplande gebied. Door het sterk gereduceerde aantal dieren zal er in de aanvangsfase aan de grazers jaarrond toegang verschaft kunnen worden aan de meer bosrijke randgebieden. Toegankelijkheid tot het moeras raad ik, indien realiseerbaar ten zeerste af.

Ten eerste om de moeras reset niet te vertragen en ten tweede om beheerstechnische redenen. In het verleden is inmiddels wel gebleken dat door het toegankelijk houden van het moeras er veel herten onder de radar bleven. Het reewild zou hiervan uitgesloten kunnen worden door het gebruik van de zogenaamde reeëntunneltjes.

Wat rest

Zijn nog wat opmerkingen van mijn kant.

In dit epistel heb ik wat alternatieven aangedragen die kunnen bijdragen aan een beter beheer van het kerngebied Oostvaardersplassen. Het is bedoeld als handvat om een nieuwe weg in te slaan naar een nieuwe vorm van beheer van het begraasbare deel van 1085 ha zoals beschreven in rapport commissie van Geel. Ook hoop ik dat door het aangeven van , naar mijn mening werkzame alternatieven de maatschappelijke onrust en de in mijn ogen, soms te felle strijd tussen voor- en tegenstanders van het vorige beleid zal luwen. Ben mij ervan bewust dat er meerdere alternatieven gevonden kunnen worden maar ben met deze alternatieven uitgegaan dat de vogel- en habitatrichtlijnen Natura2000 hierdoor geen onrecht worden aangedaan en als zodanig aan de criteria kunnen blijven voldoen.

Hoewel het plan van Geel zeker uitvoerbaar is en daadwerkelijk kan bijdragen tot een beter dierenwelzijn en verbetering van de biodiversiteit binnen het kerngebied is het wel geschreven vanuit een soort tunnelvisie. Weet de beweegredenen niet waarom en ook zal meespelen dat het tijdsbestek waarin het opgesteld moest worden aan de krappe kant was, maar er is uitgegaan van een voortzetting van de bestaande situatie en de bestaande samenstelling van de populaties grote grazers. Naar mijn mening is er te weinig gekeken naar alternatieven. Het is inmiddels ook wel gebleken dat een gebrek aan wetenschappelijke onderbouwing heeft geleid tot de mogelijkheid om het plan op een aantal punten juridisch aan te vechten. Men heeft als het ware het oude strijdperk in tact gelaten De gevolgen hiervan zijn ons genoegzaam bekend.

Verder heb ik mij verre gehouden van het in detail ingaan op kostenramingen per alternatief, alsmede het in detail opstellen van maaischema's, protocollen voor veterinaire- en monitoringsdoeleinden alsmede protocollen voor afschot- en indien van toepassing, contraceptieprotocollen. Hoofdzakelijk omdat dit mijn expertise niet is en de verantwoordelijkheid hiervoor ligt bij de beherende en uitvoerende instanties.